
Butlla menor Inter-Caetera

Autor:

Data de publicació: 08-06-2014

Línies de demarcació entre Castella-Aragó[1][2] i Portugal els segles XV i XVI, ubicades segons la teoria més estesa.

La butlla menor Inter Caetera va ser atorgada pel papa Alexandre VI el 1493 a favor de Ferran II d'Aragó i Isabel I de Castella, reis de la Corona de Castella i la Corona d'Aragó amb data de 4 de maig de 1493 però es creu que realment va ser redactada més tard, al mes de juny. El seu text coincideix en gran part amb el del Breu Inter Caetera del 3 de maig de 1493, anterior a ella i que probablement va ser considerat insuficient pels Reis Catòlics.[3]

La novetat més important que va introduir aquesta butlla va ser la definició d'un meridià a l'oest del qual totes les terres "trobadess i per trobar" pertanyerien al regne de Castella i Lleó. Això va suposar un canvi molt favorable per als Reis Catòlics respecte al Breu Inter Caetera, el qual havia estipulat que pertanyerien a la corona castellana només les terres que fossin descobertes per navegants castellans.[4] Altres afegits menors van ser una referència més clara a terres continentals i unes paraules d'elogi a Colom.[5]

Aquesta butlla no esmenta en cap moment al Regne de Portugal i sols fa referència a la resta dels estats de l'època a l'indicar que quedarien exclosos de la possessió castellana els territoris que ja pertanyen a algun príncep cristià a 25 de desembre de 1492.[4]

El manuscrit original de la butlla promulgada es troba a l'Arxiu General d'Índies de Sevilla.[4]

Taula de continguts

1 Context històric

2 Les Butlles Alexandrines

3 La línia de demarcació

3.1 Referències a la línia el 1493

4 Altres diferències amb la primera butlla Inter Caetera

5 Valor jurídic i conseqüències

6 Referències

7 Bibliografia

8 Vegeu també

9 Enllaços externs

Context històric

Vegeu també: Tractat d'Alcaçovas i Cristòfor Colom

Entre 1474 i 1479 es van enfrontar per la successió al tron de la Corona de Castella dos bàndols: d'una banda els partidaris de Joana la Beltraneja, filla del difunt rei Enric IV de Castella i casada amb Alfons V de Portugal; l'altre els de Isabel I de Castella, germanastra d'Enric IV i dona de Ferran II d'Aragó, hereu de la Corona d'Aragó.

El 4 de setembre de 1479 es va segellar la pau entre els regnes ibèrics mitjançant el Tractat d'Alcaçovas. A més d'acordar la fi de la guerra i la renúncia de Joana a la corona castellana, el Tractat va establir un repartiment del oceà Atlàntic entre Portugal i Castella. Portugal va obtenir el reconeixement del seu domini sobre Madeira, les Açores, les illes de Cap Verd, Guinea i en general tot el que és trobat i es trobara, conquistés o descobrisquen en els esmentats termes, més enllà que és trobat ocupat o descobert, mentre que els dominis castellans es van veure limitats a les Illes Canàries. Durant els anys següents, Isabel i Ferran (coneguts posteriorment com els Reis Catòlics) van concentrar els seus esforços militars en la conquesta de l'Emirat de Gharnata, que es va rendir finalment el 2 de gener de 1492. Uns mesos més tard els Reis van acceptar el projecte proposat per Cristòfor Colom de navegar amb tres vaixells cap a Occident per "el Mar Oceà" per "descobrir i guanyar" certes "illes i terra ferma".[6] L'expedició va partir del port de Palos de la Frontera a l'agost i va arribar a terres americanes a l'octubre. Després explorar les illes de Cuba i Hispaniola, els descobridors van tornar a Europa el març de 1493. Mentre que Martín Alonso Pinzón va arribar a les costes gallegues i va informar als Reis Catòlics,[7] Colom va desembarcar a Lisboa i es va entrevistar amb Joan II de Portugal. Es va iniciar llavors una intensa negociació diplomàtica entre ambdues corones per determinar qui controlaria les terres descobertes.[8]

Les Butlles Alexandrines

Article principal: Butlles Alexandrines

L'11 agost 1492 va ser elegit nou Papa el cardenal de València Roderic Llançol i de Borja, que va passar a anomenar Alexandre VI. Aquest cardenal tenia una relació estreta amb Ferran II d'Aragó i Isabel I de Castella des 1472, quan com a llegat papal a la Península va afavorir el seu reconeixement com a hereus al tron castellà, sobretot al facilitar-los la butlla papal de dispensa que va autoritzar el seu matrimoni tot i ser cosins segons. Ferran li havia correspost deixant acaparar càrrecs eclesiàstics en els seus dominis i atorgant favors als seus fills: ducat de Gandia per Pere-Lluís (1485), arquebisbat de València per Cèsar (1492) i la mà de Maria Enríquez de Luna, cosina del Rei, per Joan (1493).[9]

Sota el terme "Butlles Alexandrina" s'inclouen els quatre documents següents, tots ells emesos per Alexandre VI el 1493 a favor de Ferran i Isabel: [10]

Breu Inter Caetera del 3 de maig

Butlla menor Inter Caetera del 4 de maig

Butlla menor Eximiae devotionis del 3 de maig

Butlla Dudum siquidem del 26 de setembre

Es creu que les butlles van ser escrites en dates diferents del que indiquen les seves dates respectives. El breu Inter Caetera va haver de ser redactat i signat durant el mes d'abril de 1493, enviat a la península ibèrica el 17 de maig i rebut una o dues setmanes després.[3] Els Reis Catòlics varen enviar a finals de maig instruccions al seu ambaixador a Roma per aconseguir una butlla més favorable, la qual cosa va portar a l'emissió de la butlla menor Inter Caetera al juny. Aquesta butlla va arribar a Sevilla el 19 de juliol i els reis la reenviaren a Colom el 4 d'agost. La Eximiae devotionis va ser escrita al juliol i la Dudum siquidem al desembre.[10]

La línia de demarcació

La butlla Inter Caetera defineix els territoris lliurats a Castella i Lleó de la següent manera:

«

... omnes insular et terras firmes inventes et inveniendas, detectes et detegendas versus occidentem et meridiem fabricant et constituendo unam lineam a pol Arctic scilicet septentrionalis ad polum Antarcticum scilicet meridiem, sive terrenys ferma et insula s'inventi et inveniende sint versus Indiam aut versus aliam quancunque partem, que línia distet a qualibet Insularum, que vulgariter nuncupantur dels Açores et Caboverde, centum leucis versus occidentem et meridiem, ita quod omnes insula et terrenys ferma repertori et reperiende, detecti et detegende, a prefata línia versus occidentem et meridiem, per alium regem aut principem christianum non fuerint actualite Possessed usque ad diem

nativitatis domini nostri Jhesu Christi proper preteritum a quo incipit annus presens millesimus quadringentesimus nonagesimus Tertius ...

»

— Text original (pres de Davenport)

«

... totes les illes i terres fermes descobertes i per descobrir, trobades i per trobar, cap a l'occident i migdia, fent i constituint una línia des del pol àrtic, és a dir el septentrió, fins al pol antàrtic, o sigui el migdia, que estiguin tant en terra ferma com en illes descobertes i per descobrir cap a l'Índia o cap a una altra qualsevol lloc, la qual línia disti de qualsevol de les illes que s'anomenen vulgarment dels Açores i Cap Verd cent llegües cap a occident i el migdia, que d'altra rei o príncep cristià no estiguessin actualment posseïdes amb anterioritat al dia de Nadal del nostre senyor Jesucrist proper passat, en el qual comença el present any de 1493 ...

»

— Traducció al català a partir de la castellana de Gutiérrez Escudero

Els geògrafs que han tractat de situar exactament aquesta línia de demarcació s'han topat amb diversos problemes. En primer lloc, les illes Açores i les illes de Cap Verd no estan sobre el mateix meridià sinó que les seves illes més occidentals disten més de 3 graus de longitud i la diferència és encara més gran si s'interpreta que "Caboverde" fa referència al Cap Verd, situat a la costa africana.[11] D'altra banda, no hi ha unanimitat sobre la mesura de la llegua utilitzada en la butlla. Una possible ubicació de la línia seria l'actual meridià 31º oest.[4]

Una altra qüestió que ha suscitat controvèrsia és per què la butlla diu "cap a occident i al migdia",[3] havent suggerit alguns historiadors que en realitat es pretenia traçar una línia trencada, combinació de meridià i paral·lel.

Referències a la línia el 1493

En la cèdula de confirmació dels privilegis de Cristòfor Colom, datada a 28 maig 1493 (i per tant anterior a la Inter Caetera) els Reis Catòlics esmenten una línia que passaria just per les illes Açores i de Cap Verd, no a 100 llegües d'ella:

«

...del dicho mar oçeano que es nuestro que comienza por una raya o linea que nos avemos fecho marcar que pasa desde las yslas de los açores a las yslas de cabo verde de setentrion en avstro de polo a polo, por manera que todo lo que es allende de la dicha linea al oçidente es nuestro y nos perteneçe...

»

— Cèdula de confirmació, 28 maig 1493 [12]

Sembla que va ser el propi Colom qui va indicar els termes en què la butlla havia definir la línia de demarcació,[4] segons indica una carta dels reis:

«

...después de la venida de los [embajadores] portugueses en la plática que con ellos se ha avido algunos quieren desir que lo que esta en medio desde la punta que los portugueses llaman de buena esperanza que esta en la rota que agora ellos llevan por la mina del oro e guinea abaxo fasta la raya que vos [Colón] dixisteis que devia venir en la bula del papa..

»

— Carta dels Reis a Colom, 5 setembre 1493 [13]

No està clar, però, per què Colom va escollir la xifra de 100 llegües.[14]

Altres diferències amb la primera butlla Inter Caetera

Vegeu també: Breu Inter Caetera de 1493

A part de l'important afegit sobre la línia de demarcació, la Inter Caetera del 4 de maig té un text molt similar al seu homònim, el breu del 3 de maig.

Les diferències principals són les següents:

Exclou de la concessió a les terres que estiguessin sota la possessió de prínceps cristians a 25 de desembre de 1492 (cinc actualite prefatas insular aut terras firmes possederit usque ad predictum diem nativitatis Domini nostri Jhesu Christi).

Suprimeix tota la part de la primera Inter Caetera que recorda els drets dels reis de Portugal a Àfrica, Guinea i la Mina d'Or. La paraula Portugal no apareix en el text d'aquesta segona butlla.

La nova butlla aporta també alguns matisos en descriure els descobriments realitzats:

Afegeix l'adjectiu "ferms" a les "terres" descobertes, emfatitzant la seva naturalesa continental.

Introdueix una lloança a Colom, al que anomena "home apte i molt convenient a tan gran negoci i digne de ser tingut en molt" (Virum utiques dignum et plurimum commendandum, ac tant negotio aptum).

Referint-se a les navegacions dels descobridors castellans, suprimeix l'afirmació que consta a la primera Inter Caetera d'haver-ho fet per les "regions occidentals cap als Indis, segons es diu" (text suprimit: per parts occidentals, ut dicitur, versus Indos). S'evita així el possible conflicte d'interpretació amb la frase "cap a l'Índia" ("versus Indiam") que apareix en la definició de la línia de demarcació.[15]

Finalment, introdueix alguns matisos jurídics:

En la concessió dels privilegis, se suprimeixen els conceptes de "autoritat apostòlica" (text suprimit: auctoritates Apostolica) i de "investidura".

Especifica que la butlla ha de ser respectada per tota persona, "de qualsevol dignitat, fins i tot imperial o real".

A la interdicció final es canvien algunes de les paraules que descriuen a la butlla, suprimint exhortationis, investiture, facti, indulti, extensionis, ampliacionis i afegint commendationis, orationis i decreti.

Valor jurídic i conseqüències

La butlla Inter Caetera és una butlla menor [14] (tipus de document pontifici també anomenat "carta bulada" o "Littera gratioosa" [16]). Aquesta segona Inter Caetera deixà en la penombra a la primera i al seu torn va ser modificada i completada per les butlles subsegüents.

Les Butlles Alexandrines van ser emeses en un moment, 1493, en què Castella i Portugal estaven negociant per resoldre la seva disputa territorial en el oceà Atlàntic, provocada pel primer viatge de Colom a Amèrica. Aquestes negociacions van culminar amb la signatura el 1494 del Tractat de Tordesillas, en el qual les dues potències van acordar delimitar les seves zones d'influència mitjançant un meridià situat a 370 llegües a l'oest de les illes de Cap Verd, sense fer cap menció a les Butlles Alexandrines. La línia definida per la Inter Caetera no va arribar per tant a tenir efectes pràctics.

Algunes vegades s'afirma erròniament que la Inter Caetera va ser una decisió arbitral emesa pel Papa. En realitat, aquest instrument no té les característiques d'un arbitratge. No va existir litigi previ, ni hi va haver citació dels litigants ni al·legat per les parts. Les monarquies no es van sotmetre a la força d'un laude arbitral.

Tot i no haver tingut cap conseqüència pràctica, les Butlles Alexandrina es consideren tradicionalment la primera fita del Dret Indiano,[17] que es defineix com el conjunt de normes jurídiques vigents a Amèrica durant la dominació espanyola.

Alguns autors han afirmat que el Papat es va limitar a actuar com a fedatari major, registrant cada un dels fets importants dels monarques que s'havien llançat a l'aventura del Descobriment. Altres juristes opinen que aquest document es tractaria únicament d'una concessió religiosa o pontifícia atorgada pel Papa amb determinades condicions i obligacions. Les butlles concedeixen el domini legal d'unes terres d'infidels, i per tant sense amo legítim, als Reis Catòlics a canvi de l'obligació de "protegir i evangelitzar als indis".[18] Per la seva banda, pel catedràtic de Dret Canònic Manuel Giménez Fernández les Butlles Alexandrina s'expliquen simplement com un contuberni entre un papa corrupte i uns reis ambiciosos.[14]

Una altra qüestió d'importància jurídica és que la butlla l'atorga el Papa a Isabel i Ferran com a reis de Castella i Lleó, oblidant la Corona d'Aragó, que segons la butlla queda al marge de la concessió. Amb tot al Tractat d'Alcaçovas[1] i el Tractat de Tordesillas[2] sí inclouen la Corona d'Aragó.

Així mateix, els destinataris són els reis i els seus hereus, no els regnes; matís important perquè, si les terres haguessin estat concedides als regnes, la seva jurisdicció marítima hauria correspost als Almiralls de Castella (encara que el Tractat de Tordesillas ho anul·la ja que diu clarament: "para sus subcesores e sus reynos"). [19]

Referències

- Tractat d'Alcaçovas: (...) dichos señores Rey e Reina de Castilla e de los reinos de Aragón e de Sicilia(...)
- Tractat de Tordesillas: (...) queden e finquen para los dichos sennores Rey e Reyna de Castilla e de Aragón, etc e para sus subçesores e sus reynos (...)
- Van der Linde, H. Alexander VI. and the Demarcation of the Maritime and Colonial Domains of Spain and Portugal, 1493-1494 (en anglès), octubre 1916 (The American Historical Review, Vol 22, n.1). pàgs. 1-20.
- Davenport, p.71
- Virum utiques dignum et plurimum commendandum, ac tant negotio aptum. Van der Linde opina que va haver de ser el mateix Almirall qui va suggerir aquest últim canvi.
- (castellà) Joan de Coloma (secretari dels Reis), 20de% 20Cristobal% 20Col% C3% B3n.htm Título expedido por los Reyes Católicos a Don Cristóbal Colón de Almirante, Virrey e Gobernador de las Islas e tierra firme que descubriese
- (castellà) LEÓN GUERRERO, pàg. 20-23
- (castellà) LEÓN GUERRERO, pàg. 50 i següents
- Cloulas, Yvan. Les Borgia (en francès), 1987. ISBN 978-2213019918.
- Gutierrez Escudero, Antonio. América: Descubrimiento de un mundo nuevo (en castellà). Madrid: Istmo, 1990. ISBN 84-7090-217-2.
- Harrisse, Henry. The Diplomatic History of America. Londres: Id =: B.F. Stevens, 1897., P. 26
- transcrita en LEÓN GUERRERO, p.81, nota 182
- transcrita en LEÓN GUERRERO, p.54
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, pág.101
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, pág. 101
- Error en el título o la url.«».
- De la Torre Rangel, Jesús Antonio. Confesionarios: Uso del Derecho Canónico a favor de los indios (en castellà).
- Martinez Martinez, Julio Gerardo. Historia del Derecho en América Hispana (en castellà). Universidad de Extremadura, 2003 (Anuario de la facultad de Derecho). pàgs.503-517.
- SUÁREZ FERNÁNDEZ, pág.103

Bibliografia

- Davenport, Frances Gardiner. European Treaties Bearing on the History of the United States and Its Dependencies (en anglès). Washington: Carnegie Institution, 1917.
- Gutierrez Escudero, Antonio. América: Descubrimiento de un mundo nuevo (en castellà). Madrid: Istmo, 1990. ISBN 84-7090-217-2.
- Leon Guerrero, Montserrat. El segundo viaje colombino (en castellà). Washington: Universitat de Valladolid (tesi doctoral), 2000.

Suarez Fernandez, Luis; Vazquez de Prada, Valentin. Historia general de España y América: desde a la muerte de Felipe II (1517-1598) (en castellà). Rialp, 1986. ISBN 9788432121029.

Van der Linde, H. Alexander VI. and the Demarcation of the Maritime and Colonial Domains of Spain and Portugal, 1493-1494 (en anglès), octubre 1916 (The American Historical Review, Vol 22, n.1). pàgs. 1-20.

Cites en línia:

Vegeu també

Butlla Eximiae devotionis de 1493

Butlla Dudum siquidem de 1493

Butlla aeterni registres de 1481

Enllaços externs

Vegeu texts en català sobre Inter Caetera a Viquitexts, la biblioteca lliure.